

Bautaen det sto slag om

Av TONE RUDBERG, NTB

I Pia er Sivles dikt om Tord Foleson, fanebæreren til kong Olav Haraldson under det skjebnesvangre slaget på Stiklestad i år 1030, heter det: «...og det er det store, og det er det glupe, at merkjet det stend, om mannen han stupe».

Merket står der ennå, riktignok i form av en dansk sandstensstøtte fra 1805, men også den har vært gjenstand for hard strid. I tillegg er det i moderne tid kommet opp en rytterstatue av kong Olav, signert Dyre Vaa — heller ikke den ukontroversiell.

Stiklestad som åsted for den endelige kristning av Norge og helgenkongens død har det vært knyttet sterke følelser til gjennom århundrene. Det ser vi ennå i dag, når tusenvis av mennesker møter opp nærmest uansett vær for å bivåne utendørsspelet om Olav hver Olsok. Gjennom tidene har det historiske stedet hatt tildels sterk symbolverdi for ulike ideologier, og dermed ble spørsmål om minnesmerker lett til hete stridstema.

Hvor mange århundrer det har stått minnesmerke på Stiklestad, er usikkert. I 1710 satte Johan von Lemfort, oberst ved det Trondhjemske Dragonregiment, opp en liten teglsteinspyramide med et jernkors på toppen. Hundre år senere var det forfallent, og den populære stiftamtmann og baron Frederik von Adeler sørget i 1805 for et nytt minnesmerke. Det ble hugget i København i bornholmsk sandsten, preget av empire-epoken og utformet i «en Smag og Costym som passer til vore Tider», ifølge von Adeler selv.

De to monumentene sto ved siden av hverandre fram til 1879, da den

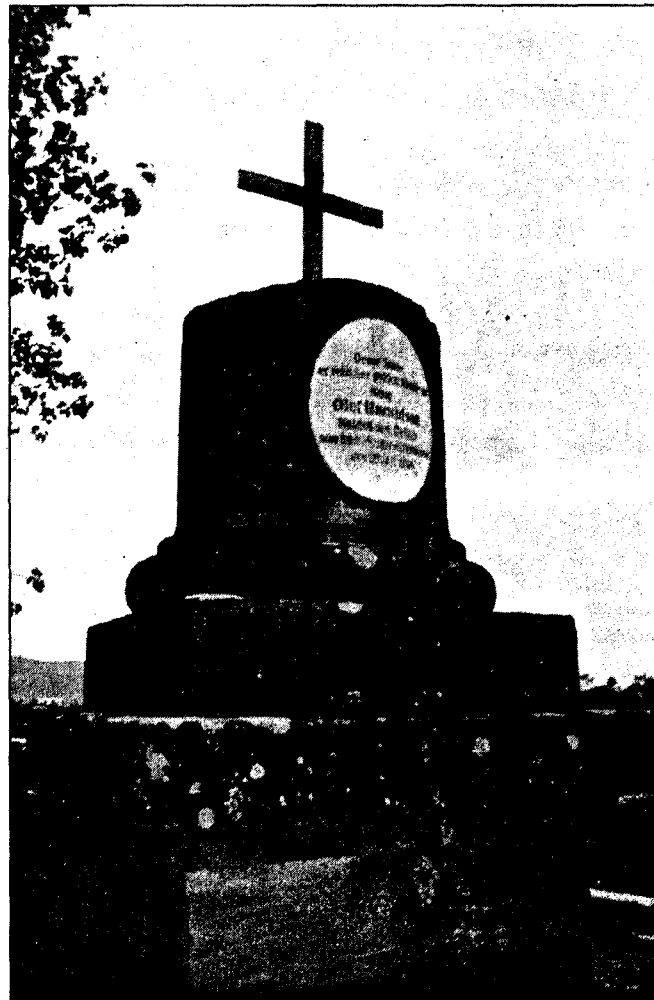
stadig skjevere og skakkere teglsteinsstøtten ble revet. Støpejernskorset ble smeltet om til hesteko! Og det er synd, ettersom det trolig stammet fra et enda tidligere kors som kan ha stått på stedet i en rom tid, kanskje tilbake til middelalderen. Den katolske tidens pilegrimsfart og dyrkelse av helgenkongen gjør det sannsynlig at det må ha vært en form for minnesmerke på Stiklestad også i fjerne århundrer.

Det er ikke tilfeldig at det ble pusset støv av Stiklestad i begynnelsen av forrige århundre. Under den Helliges posisjon fikk en kraftig nedtur etter reformasjonen i 1536, men en tilsvarende opptur på 1800-tallet, da nasjonalfølelsene blomstret i det unge Norge.

Nok en oppblomstring skjedde i visse miljøer i 1930-årene. I årene før og under den annen verdenskrig yndet Vidkun Quisling og hans Nasjonal Samling å holde møter på Stiklestad, og i 1944 feiret de NS' 10 års jubileum her. I den anledning sto nok et slag på den gamle valplassen.

— I denne sak er jeg verken nordmann eller tysker, men germaner, kunnngjorde en tysk SS-oberst som ble brakt inn i striden som oppsto da de norske nazi-myndighetene rev støtten fra 1805 og laget sitt eget, mer storslåtte og germanske minnesmerke på stedet — som det for øvrig slett ikke er noe belegg for at er stedet der Olav Haraldson fikk sine tre banesår.

En illsint trønderisk avdeling av Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring protesterte forgjeves, nazistene reiste ufortrødent sin gråsteinsbauta, seks-åtte meter høy. Veien til denne støtten endte i en trapp i granitt og skifer. Det ble også

ENKELT: Et enkelt, beskjedent monument over en av de viktigste begivenhetene i norsk historie — slik har Stiklestadmonumentet med et kort avbrudd under krigen stått i nærmere 200 år. (Foto: Rune Petter Ness, NTB)

STOR INTERESSE: Interessen for hva som skjedde på Stiklestad i 1030 er stor. Hvert år møter tusenvis av mennesker opp på Stiklestad for å se utendørsspelet om Olav den hellige. Rollebildet viser Even Stormoen og Guri Schanche i 1990-oppsætningen.

laget et relieff av slaget på Stiklestad innfelt i en mur i trappen. Vidkun Quisling avduket bautaen på Olsokdagen i 1944.

Dette mer staselige anlegget til tross syntes ikke SS-obersten særlig om det. Han mente det var for smått, og trodde at ingen noensinne ville ha våget å forelegge Hitler noe sånt!

Hitler eller ei, bautaen ble fjernet allerede i 1945. Selve stenen ble veltet bakover fra sokkelen, og ligger «gravlagt» en knapp meter under bakken. Det gamle og mindre pompøse empire-monumentet fra 1805 ble satt opp igjen.

Dermed var freden noenlunde bevart, helt til midten av 1960-tallet, da entusiaster ønsket en rytterstatue av kong Olav på den gamle slagplassen. Riksantikvaren stilte seg ytterst kjølig til ideen, og i avisene skrev rasende motstandere at statuen var en helgenkongeklisje, «bruttalt og banalt plantet midt i et allerede eksisterende minnesmerke». Ikke desto mindre ble Dyre Vaas sju meter høye rytterstatue reist på Stiklestad i juli 1973. Og der står den fortsatt.

Dette er artikkel nummer ti i serien om norske kulturminner. Serien er utarbeidet av NTB i samarbeid med tidligere riksantikvar og nåværende formann i Kulturminnerådet, Stephan Tschudi-Madsen. Neste artikkel kommer i Nationen lørdag om to uker.